

כל ישראל אומרים שירה...

מכתב אישי, גלוי מאוד, אל שיי עגנון, נ"ע

מאת דוד לאור

יש ספרים שקוראים בהם ויוצאים מהם בלא כלום ויש ספרים שהזכרת שמתם מעורר את הלב (שירה עמ' 451). אבל יש מהם ממבקרי ספרים שאפילו דברים שגמתיים לא שמעו עליהם. מתוך אותו ספר שכותבים עליו בקורת ממנו ונועצמו לומדים לחלוק עלי... (שירה, עמ' 444).

אדון עגנון היקר והנערץ,

שהיי במרומים — ומי כמוך יודע זאת — כי מאז ומתמיד נזוהרתי שלא להטריד אותך בכתיבת מכתבים אליך. שכן, לא פעם השמעת בפני את הקולבנה המרה על סורענות זו הפוקדת אותך מדי יום ביומו נצאתך מפתח ביתך אל השער שקובעה בו חיבת המכתבים, והנה היא מלאה וגדושה דברי דואר — גלויות (או בלשונך: כרטיסים) ואגרות מכל מיני טרדנים הפונים אליך בענינים מענינים שונים, — ספרותיים, כי ביכול, ציבוריים, פוליטיים וגם אישיים, ואהה גבוה ואובד עצות כיצד לספק בכל הזרם הזה של כתיבה, באין לך לא מוכרי ולא מכירה, ואין סיפק בידוך גם לקרוא מכתבים אלו ואפילו להוציאם ממעטפותיהם, על אחת כמה וכמה אין כוונך להחפנות ולהשיב לכל הכותבים אליך. על כן אמרת לי לא פעם — בתורה ש"בלב הגן יוצא מדי כוכב אל אותה תיבת מכתבים, המלאה כל מיני פניות של מוסדות צדקה ואישי ציבור, של סופרים ותיקים ומתחילים או של סתם גראפומנים המבקשים ממך "חנות דעת" על יצירותיהם או המ"צ לצה להוצאת הספרים שהנך קשור בה, שמא יצא לאור את דברי הגוסר שלהם, איך אמרת פעם: "כל מושך בעט סופרים סבור כי נמצא בידו מפתח הזהב לקופת ה"פלדה של המו"ל שלי..."

דיים הראשונים ממנו, ואולי משום שהגושא שלו מכיל בחובו, חומר נפץ" כזה, עם שמינית של אוויר סנסציה ספרותית, — משום שהרקע שלו הוא כה "עדין" וכה רגיש ו"מסוכן", נעלול לפגוע במישהו, ואפי שר לפרשו לכאן ולכאן... ואמנם יושב בים על מרכבה זו חוקרי ספרות ומבקרים ספרותיים, וכל אחד מהם מוצא ב שירה מהירורי לבו, וכל אחד מפרש לו על פי זרכו גם את הדברים הפשוטים ביותר שאינם זקוקים לפירוש, כה בהירים הם ושקופים — ומובנים.

לבי לבי למבקרים ולחוקרי ספרות שמקצועם בכך... אילו הייתי יהודי יראשמיים ושומר מצוות ומתפלל כפי המצווה מדי יום ביומו, הייתי אולי מחליה את הברכה והתהייה האנטי

שיי עגנון ז"ל — ויב"א דוד לאור

פמיניסטית שחייב לומר אותה כל יהודי בחפלה שחיות, "שלא עשני אשה" — בברכה אחת, קרובה יותר ללבי — "שלא עשני מבקר ספרותי (ותיאטראי)". אכן, צער בעלי חיים!... לקרוא יצירה אשר עצם הוכרת שמה, מעורר את הלב, — ולא להיות ממנה הנאה מלאה, אלא להיות באלץ לחטט בה ולפשפש בה ול"נחח" אותה באזמל חז לא הדרמה מוקדמת (אלא אם כן המבקר עצמו נרדם...), למצוא בה מה שאין בה ולבקר מה שיש בה, — ובסופו של דבר, לגמור אותה, שהרי מבקר שאינו גומז אלא להיפך, הוא נלהב מן היצירה, — אינו "נחשב" כבלל...

הגב, לאחר שסיימתי את הקריאה ב"שירה" עד תומה — ברגש של צער על ש,טס ולא נלם" הסיפור, — עברתי ממטע על כל מה שנכתב עד כה על יצירה גדולה זו ויכולני לומר לך בלב שלם, — אשריך, אדון עגנון היקר והנערץ, שלא נאלצת לקרוא את כל ה"גיתוחים" הללו, הסברות והפירושים שניתבו לספר, עם גורדיניו ה"קטלני" של אותו גאון־תורן צעיר כמתחום הבקורת ה"ספרותית" — שאגב, הוא במקרה בחר משכיל ומוכשר, גם סימפאטי למדי — אשר במשך ימים ספורים "גמר" את הספר ופסק על רגל אחת — "שמי שדבק בטרימינולוגיה ה"ביקורתית" ורבותן אותו (את הרומאן "שירה" על פיה, עשוי להגיע למס" קנה ש"שירה" הוא כסיכומו של דבר, כשלו"ל... כשלו"ל — לא פחות ולא יותר. חד וחלק, — וכל זה על סמך ה"טרימינולוגיה הבקורתית" — וכוונתו לאותו זירגון מדעי, כביכול, הנהוג אצלנו בין הפרופסורים לספרות ותלמידיהם המוכשרים, היודעים ל"צטט את ווילהלם דילטיי ואת הנרי ברגסון, את מכס שלר ואת נועם חומסקי. וכמובן, את הפרופ' ברוך קורצווייל, אך הנבנת הממשיה כ"עניני יצירה ספרותית לרוב מוגבלת למדי. "יצירת ויקנה", "פגמים במיב" "גה", "תחושה של חוסר שובע", "ככל שמתקדמת העלילה, פג המתח" — והרי לך, בקורת, על "שירה", "מתח" דרוש לו, לבתוריהמד זה. או כמה שלא יקרא את — אגאטה כריסטל...

...עם כל מעלותיו של הרומאן קשה שלא להודות בתחושה מה של אכ"י ובה" — פוסק את גורדיניו מבקר שני בעתון לא פחות רציני, ואילו השלישי מתעטף באיצטל של זוהר וקבלה ומסתורין וסוד, — כל זאת דווקא בעתון מארכיטטי! — והוא גורס, למשל, כי עצם השם שירה אינו אלא ראשייתיות: "דבי שמואל יוסף הלוי" — "תגלית" גאזנית ממשי!... ואם אלה כך, מה יש לומר על הארי שנכתורה, זה שנשל לעצמו את המונופוליו לחקר יצירתך והמתן יימר שהוא האיש ש"גילה" אותך כמעט, והוא היחיד שנהירץ לו כל הסודות והרזים שבסיפוריך, הוא גדול המוכחים לעגנון, — מה הוא אומר? אכן, פגם גדול מצא כי "שירה": "יותר מדי מוזר שהרבסט מעשן ציגרטות. לא יתכן, גזור הי מלומד, ללא את חלל-ההיק של המועשים שאינם על ידי עישון".... זה כנראה במסגרת התעמולה נגד העישון! גם ביצירה ספרותית. אתה צוהק, אדון עגנון היקר זי תכן, ש"יבוא המלומד ויטען שהוצאו הדברים מן הקונטקסט שלהם", כפי שנוהגים לטעון במקרים כאלה. אך עובדה היא, שזה כתוב שחור על גבי לבן ומודפס בעתון שהיית מפרסם בו את טרקי הפרוזה המופלאים שלך. ועוד נאמר שם: "הקורא הבקורת נחלק כחולשות רבות, שהנן גם חולשות העריכה הסופית".... והעוקץ מכוון גם

נלפיד, אדון עגנון, וגם כלפי, "הגב" רח אמונה ירון עגנון ועוריה". ריבון העולמים, מ"חולשות" כאלו ב"שירה" אפשר, לפי עניות דעתי, "לבנות" כמה וכמה סופרים בעלי רמה, שאולי לא היו זוכים בפרס נובל, אך לאחד הפרסים הספרותיים שלגו בודאי ובודאי היו ראויים! ואשר ל"חולשות העריכה".... אמ"נ נה היקרה עשתה את המלאכה ב"עדינות" רבה, בדתילו ורחימו. מתוך יראת־כבוד לאביה, ולא מלאה לבה "לערוך" את — שיי עגנון, הן התיי עצה אתך בעודך בחיים, כפי שהיא מעירה באחרית דבר שלה, ושאלה גם בעצת מומחים, ובהיותה גם סר" פרת מכות עצמה לא עשתה עבורה מוכנית אלא נהגה לפי החוש האמי נתי והאינטואיציה הספרותית שלה — של בה מעריצה וגם של סופרת. ובידי מי היה צריך להפקיד את מלאכת העריכה אם לא בידיה ה"נאמנות של אמונה ירון לבית עגנון? הן לא התכוון אותו מלומד לומר, שהמועמד המתאים ביותר לעבודה זו היה — הפרופסור... וולטרמד ל...

הן, אדון עגנון היקר, כמה טוב היה לשבת אתך, בביתך על המרפסת בשעת בין־ערבים או בחדר האור" חים הצנוע שלך, ואולי גם לטייל לפנות ערב בדרך לרמת־רחל — לצניוד בצדך כתלמיד בפני מרוו זרבו, כאותו אקרמן שהיה מטיל עם "האולימפי הגדול" גיתו, והיה רושם לאחר מכן את השיחות עמו! מי שטעם פעם ופעמיים ושלש — אולי אף יותר — מן התן והחכמה וההומור של "עגנון בעל־פה", לא ישכה אח הגרעיים האלה לעולם. יודע אני כי את כל הסודות הכמוסים של "שירה" ודמויותיה לא היית מגלה לי, גם לא הייתי מעז לבקש אותה מך. אולי רק הייתי מעלה בשיחך כמה "פכים קטנים" ודוקא שלא שמו לב להם המבקרים המקצועיים, כמה פרקי המור עגנוני המכחכים עדיין למחקר מקיף ורציני — כגון אותו קטע צודי, לכאורה, על נחום סוקרי לוב שהצליח לשכנע את חבר הלאר" מית כי חבל ארץ מסויים — נחלתה של הדוכסיה הזקנה בגבולות פולין ורוסיה, אשר שימשה גם אכסניה לחלוצים, — שאותה ארוה שייכת לפולין, "שכן מצא (סוקולוב) בספר ישן של שאלות ותשובות שאותו חבל נקרא פולין, וכך נספה לפולין..." הייתי אולי מספר לך כי אותה פיסקה הנראית כהלצה עגנונית טיפוסית אינה כליכך רחוקה מן האמת, שכן שמעתי פעם מפי סוקולוב עצמו את הסיפור האוטנטי, כיצד באו אליו אחרי מלחמת העולם הראשונה מנהיגי ליטא החפשיים ולוחמי חירותה, ובק" שז פיהם, שהואיל והוא, סוקולוב, יש לו קשרים טובים בנאוהיקאן, ז" הוא יוצא ונכנס אצל האפיפיור דאן, שיקבל ממנו המיכה בהצהרה בלפור, — שיגיד בהדדמנתו גם מלה טובה ל"כס הקדוש" למען ליטא העצמאית, — מה גם שהיא תהיה מדינה קא" תולית... וסוקולוב מילא את בקשתם, דיבר עם האפיפיור והקארדינלים, — וכנראה, השיג משהו...

עוד הרבה סוגיות ובעיות ישנן ב"שירה", שכה נעים היה לשוחח אתך עליהן — כיצד, למשל, הצלחת להתפנות, אדון עגנון היקר, ללימוד יסודי כליכך של תולדות ממלכת ביובוטיון, על כל פטייה, מלכה ושריה וקדושיה. וכמה יידע־ חיים וחכמת חיים השקעת בכל שור" ריה ושורה של יצירתך זו, כיצד ירדת מן האולימפוס שלך — או ממגלדיהשן, שהיית מתבודד בו ב" ביתך אשר בתלפיות, ונחת. לנו הי אורים כה נפלאים של ירושלים זו של מטה, על רחובותיה וסימטי

אותה, בחייהקפה שלה (בלשונך: בחיייהקהוה) וחבויותיה ודמויותיה. גם על מצחצה הנעליים לא פסחת ותיארה את צורת עבודתו הרזיה באותה דייקנות אפ"ת שלמדת אר" תה כנראה אצל, "הומרוס, עליו ה" שלום", אשר קראת אותו בתרגומו הקלאסי של פ"ס הגרמני, את כל החיבורים האמנותיים האלה — כולם מלאכת־מחשבה של סגנון וצורה — עם ה"דיגרסיות" המרובות שמצאו בהן המבקרים, "פגם" שבמבנה ה" ספר ובקומפוזיציה, והן המוסופות לוויתחן ליצירה כולה, — כל זאת שילבת בחוך האנטי ירומאן שלך, עם האנטי גיבור שלו, הלא הוא הד"ר מפפרד הרבסט, המועמד הנצחי לפרופסורה, השקוע כל ימיו במחקרו על קבורת העניים בביוטיון, ואינו מסוגל להתגבר על חומר ה"פתקים" שלו, המצטבר והולך על שולחן עבודתו ואינו מגיע לשום "תכלית". גם המחזה הביובוטי שלו אינו זו מנקודה הקפיון, — אולי משום שכל מחשבותיו נתונות לחיפושיו גם אתר, "הזמן האבוד", ובעיקר אתר — שירה.

ועל שירה עצמה הייתי אולי מעז לשאול אותך כמה שאלות — זו האשה הדימונית והמיסתורית, אשר דחתה בנעורי האת, "פיקוריק" המחור אחריה, — "משום שהוא קורא להרצל גרצל" וגם, "מפני שהוא קורא להיינה גינריך גיינה".... ובכל ה" רצינות: "למה עשית את המרשעת הזאת, האחות ה"רחמניה", שמתחבתה לאהוב את הבריות, את שירה זו — אבטי... שמיח כליכך? למה היא אצ" לך כה חזרה שנאת־חינם תהומית לבני הדור הישן בירושלים, אלו ה" צאצאים של אותם, "הגלכבים" מע" ליות התיסידים לארץ־ישראל בדורות הקודמים, של הצדיק ר' הנגיה וקהל חבריו אשר שיר תתלה שרת להם, אדון עגנון יקרנו, באחת מיצירות המופת שלך — "בלבב ימים". למה שמת בפיה דברי לעג ושיטנה כאלה ללבושם ולאורח חייהם של יהודים אלה, עם חיקוי מרושע כזה של צור רת דיבורם, מעשה שובאי ישראל ממשי: "ואך מאך איציה מאייה".... למה הרשית לה, ל"לכתא" זו לני קוט נוסח דיבור שכוה? הן אי אפי שר עתה לתרגם את "שירה" לשום שפה לועזית אלא אם כן ישימוטו את כל הקטע הזה של התפרצות השבנה (עמ' 242—243) מחמת — למה יאה רו הגויים... ועל כך דווקא לא עמדו המבקרים המלומדים.

וכיצד הצלחת לחדור אל הרוך עולמם הסגור של הפרופסורים הללו בירושלים של שנות השלושים והי ארבעים, על שיחם ושיגם, על חייהם הפרטיים והאמניציית הקטנות שלהם ותגליותיהם: "מהפסכיות" כזו... של הפרופ' והסקלר ושתי אותיות תקמיע שלו "מימי ישעיהו הראשון".... וכיצד הפכת כמעט להיסטוריון, של אותה תקופה סוערת ודרמאטית ב" חייו הישוב, ימי מאורעות הדמים וכל מה שבא בעקבותיהם — הגנת ותבלגה, ואצ"ל ולח"י, והסרגדיה של יהדות גרמניה, ומצוקת הסרטיפיקאט טים, וקשיחות הביורוקראטיה המאני דאטוריה והסוכנותית גם יחד, וחיי הקבוצה ותווי של עדות המזרח, ואפילו דוגמאות של סלנג עברי קיבלנו ביצ" רתן גדולה זו. וכל זה מצטרף ל" א פ"ס רחבי יריעה, מנומנטאלי ב" היקפה, אולי, "פראגמנטארי" שה רשם, כלשון המבקרים, אך מבריק ומפתיע, מושלם והרמוני ומעורר מחשבה — והעיקר, עגבוני כליכך, אולי גר" לת"המותרת־ביצירתך הנפלאה והע" שירה, אדון עגנון היקר והנערץ!

2/3